

Шогмо эл, порымиз да гим берг!

38-ше (3478) №,
2020 ий 19 сентябрь,
шуматкече.

Будь готов/ ЯМДЕ ЛИЙ

1933 ий 1 февраль годсек лектеш.

0+

19 сентябрь -
Смайлыкын шочмо кечыже.

«Ямде лий»
газетлан
возалтса!

Рекламе.

2021 ийын икымше
пелыйжылан подписке
тургым тїналын.

Индекс - П4696.
Ак - 366 тенгеат
72 ыр.

МАРИЙ КОЧКЫШ ТУТЛО-О!

Команмелна, подкогыльо, перемеч, туара – марий калыкын ожнысек йоратыме кочкышыжо. Сийым ямдылыме мастарлык тукум гыч тукумыш кусна. Теве Медведево район Турша ял гыч Катя Иванова команмелнам кўэшташ шукертак тунемын. Рецептшымат сайын пала. Ужыда, кўжгў, тутло команмелнам кунар кўэштын? Унам вашлияш ямде. А Кужэнер район Шорсола ял гыч Артур Максимов аважлан подкогыльым тўрлаш эре полша. Витле утлам тўрлен оптен, эше тынарымак ешарынеже. Эх, шер гай моторын койын кият. Медведево посёлко гыч Дима Краснослабодцеват почеш ынеже код. Изи гынат, подкогыльым кузе ыштымым пала. Аважлан руашым шараш полша. Пырля ыштыме сий эн тутло.

Е.ИВАНОВА.

Фотом Интернет гыч налме.

Марий Эл «Сохраним лес-2020» всероссийский акцияш ушнен. Акцияш икымше участникше-влак Йошкар-Оласе Бауман лицейын 2-шо «Б» классыште тунемше ўдыр-рвезе-шамыч лийыныт. Икымше кечын кумылан-влак

Куяр лесничестве кумдыкысо 2 гектар мландеш 7 тўжем наре пўнчым шындыныт. Мероприятий-влак «Экологий» нацпроект почеш эртаралтыт.

Пушенгым шындына

Сентябрь – пушенгым шындыме жап. Мемнам ачана тиде пашалан кумыланга. Иксылне кечын ешна дене пушенгым шындаш лекна. Суртна воктене да пакча шенгелан олмапум, сливым, вишньым шындышна. Нуно мемнам саскашт дене куандараш тўналыт манын ўшанена.

Аня АНДРЕЕВА.

Кужэнер, Тошто Йўледўр.

Акций

Россий Федерациясе просвещений министрстве Тўныктышын кечыже вашеш «Мыйын туньктышем» акцияш увертарен. Тўдо 10 октябрь марте шуйна. Акцияш ушнаш манын, видеороликым але туньктышо дене пырля войзалтме фотом соцкыллаште [#мойучитель2020](#), [#мойучитель](#), [#минпросвещениярф](#) хештегла дене верандыман. Тўныктышылан тауштымо шомаклам але йўратыме педагог дене кылдалтше онай историй-влакым возаш лиш.

Куанен вашкена

Угыч тунемме пагыт тўнале. Йоча-влак школышко куанен вашкат. Нуно вич тылзе шке туньктышыштым, йолташыштым ужын огытыл. Мемнан классышке тўрлў районысо школла гыч йоча-влак тунемаш толыныт. Биологий да химий дене келге шинчымашым налаш шонат. Ёнде классыштына – 22 тунемше.

Анастасия ИВАНОВА.
Морко, Кўркатово.

3 ноябрьыште «Кугу этнографический диктант» всероссийский акция эртаралтеш. Нылле вич минут жапыште 30 йодышлан (20 федеральный да 10 региональный йодыш-влак) вашмутым пуэн, 100 баллым погаш лиш. Диктантым 8 ноябрь марте онлайн возаш йўн уло.

Юл кундем федерал округысо «Театральное Приволжье» фестивалын кокымшо тургымжо 15 сентябрьыште тўналын. Тушко студент да йоча театр коллектив, студий-влак ушнен кертыт. Фестивалын республикысе этапше 2020 ий декабрь мучаш марте шуйна.

Марий Элысе самырык-влак полат пелен «Ты не один» польшыш пуйшо проект пашам тўналын. Подростко да нунын ача-аваштлан тылзылан ик гана психологий польш яра пуалтеш. 10-14 ияш-влаклан, 14-18 ияш-влаклан да ача-аваштлан посна тўшка-шамыч пашам ыштат. Кумылан-влак возалтын кертыт.

Театр увер

13 сентябрьыште **Марий самырык театр** 30-шо театр тургымжым марий драматург Александр Петровын «Ўмыр пелаш» пьесыж почеш шындыме спектакль дене почын.

Екатеринбург олаште эртаралтше «Петрушка Великий» тўнямбал фестивалышке курчак театр-влак чумыргеныт. Тушто **Марий Эл Республикысе курчак театр «Йўд орол»** спектакль дене Гран-прим сенен налын.

Э.Сапаев лўмеш Марий кугыжаныш опер да балет академический театр 53-шо театр тургымжым да кумдан палыме руш балерине Г.Уланова лўмеш XVIII фестивалым 15 сентябрьыште почын. А.С.Пушкинын «Бахчисарайский фонтан» поэмыже почеш шындыме балетым ончыктен. Тўн рольым, Гирей ханым, Российын сулло да Марий Элын калык артистше К.Иванов модын.

14 сентябрьыште **М.Шкетан лўмеш Марий национальный драме театр** Москошто эртаралтше «Артмиграция» театр фестивалыште «Кырла. Путўвка в жизнь» спектакль-кином ончыктен. Режиссёр – Степан Пектеев.

Кугу Ачамланде сар жапыште Марий кундемыште 31 книгагудо, 257 лудмо пöрт шотлалтыныт. Нуно «Чыла фронтлан, чыла сенымашлан!» үжмаш дене пашам ыштеныт. Библиотекарь-влак военно-патриотический литературым, сар пашалан туныктышо книга-влакым шаркаленыт. Самырык лудшо-влак, патриот шўлышан книгагудын, герой-шамычын лўддымылыкштым ши-жын, шочмо элым йöратен, патриот кушкыныт. Нунылан лўмын «Что читать детям о войне» произведений-влак спискым ыштеныт. Тылеч

посна библиотеке пашаен да лудшо-влак госпитальлашке сусыргышо салтак-влаклан книгагудым колтедылыныт.

Йошкар-Оласе книгагудо сар жапыште шўдö утла йочалан шочмо пöрт гай лийын. Тушто нуно Кугу Ачамланде сар кузе кайымым газетласе уверла гоч пален налыныт.

1941 ий шыжым салтак-влаклан тельлан шокшо вургемым погымо толкын шарлен. Марий кундем гыч 8 тўжем утла ужгам, 25 тўжем утла портышкемым да моло шокшо вургемым фронтыш колтеныт. Лудшо-влакат öрдыжеш кодын огытыл.

Йошкар-Оласе йоча книгагудылан (вара тудо Республикысе йоча книгагудыш савырнен) сар годым неле лийын гынат, паша ик жапланат чарнен огыл. Вич библиотекарь кокла гыч А.Г.Киртаева (снимкыште) гына кодын. Тудо йўдшö-кечыже тыршен. Александра Георгиевна серымыж гыч:

«Йоча-влак кечын

волгыдыж семын книга дек шўманьыт... Мый кажне йоча дене посна пашам ыштем. Неле гынат, книгагудым да йоча-влакым йöратымым мыйым тиде пашаште куча».

Сар жапыште йоча книгагудо икмыняр гана вержым вашталтен. 1941 ийыште Пионер пöртым эвакуироватлен кондымо ик

учреждений-лан пуымылан көра библиотеке-лан куснен

кайыш пернен. Ондак Республиканский книгагудын фойештыже верланен. Но тушто пашам ышташ пеш йöсö, йўштö лийын, эсогыл чернила кылмен. 1943 ийыште йоча книгагудылан оласе школын ик классшым ойыреныт. А.Г.Киртаева шкетын изорва дене книга-влакым арня мучко шупшыктен. 1944 ийыште Йошкар-Оласе 6-шо №-ан школышто пöлемым пуэныт. Пöлем изилан көра чыла книгагудым полкылаш веранден кертын огытыл. Библиотеке-лан фондшышто тунам 8000 книга лийын.

Архив материал почеш, 1941 ий гыч 1945 ий марте фонд у книга-влак дене пойдаралтын огыл. Йоча-влак, мöнгышт гыч конден, книгагудылан пöлекленыт. Лудшо-влакат шукемыныт: сар тўналтыште 1680 лудшо лийын гын, сар пытымылан – 3500. 1941 ийыште 27507 экземпляр книгагудым лудыныт гын, 1944 ийыште – 36728 книгагудым.

«Листая страницы войны» книга негызеш

Е.ИВАНОВА ямдылен.

Конкурс

Ушештарена: Марий Элыште «Видео-визитка юнармейского отряда» конкурсым увертарыме.

Тушко юнармий отряд-влак ушнен кертыт. 24 сентябрь марте электрон почтыш centr-patriot-mari@ya.ru адрес дене йодмашым да видеовизиткым колтыман. Видеоролик

5 минут деч кужу лийшаш огыл.

Сенгыше-влак диплом да шергакан пöлек дене палемдалыт.

Марий Эл Республикыште 83 военно-патриотический объединений уло.

Тулан йолгорно

Фотом Интернет гыч налме.

Морко район Унчо селаште М.Шкетан лўмеш Марий национальный драме театрын артистше-влак «Унчышко тулан йолгорно» спектакльым икымше гана модын ончыктеныт. Тиде спектакль А.Ф.Ласточкинан дневникше негызеш шочын. Анастасия Фёдоровна офицерын пелашыже лийын. Тудо сар годым Белосток ола гыч шочмо Унчо ялышкыже кок ий неле корным эртен.

Оля СТЕПАНОВА.

Морко, Шап Унчо.

Сенымашлан – 75 ий

«Ямде лий» 2020 ий 19 сентябрь

2020 ий – Шарнымаш да чап идалык.

Сенгымаш пайрем

Кугу пöртлам, кумда уремым
Мый кумыл нöлтын ончалам:
Вет пуйто лүмынак ургенит,
Чиктенит таче нунылан.
Тыгай мотор, чечен вургемым.
Илалше ең, уке, ок мондо,
Тулан ийготым, неле фронтым,
Тачат шарна, тачат ужеш.
Коклан шинчажым үштылеш
Йолташыж верч, кө йомын кодын
Вуянче күртнö пургыжеш.
Куатле кудырчö йүк семын
Торасе тымык верышкат
Сар йүк-йүан солнен лишемын,
Туткарым намиен тушкат.
Пашалан пижын пүтынь калык –
Кеч рвезе вий, кеч ўдырамаш,
Пеле шужен, ласкан ышт мале,
Чыла чытен, вачеш нумалыч,
Лишемже манын Сенгымаш.

Миклай КАЗАКОВ.

Пöрт пырдыжыште – салтак

Тений Сенгымашын 75 ияш лүмгечыжлан пöлеклалтше ятыр проект илышыш шындалалтеш. Нунын кокла гыч иктыже – «Героям Великой Отечественной войны посвящается». Проектым 3-шо номеран Советский школын 11-ше классшым тунем пытарыше Илья Пасеев возен.

– Пöрт пырдыжеш салтакым сүретлаш шонымаш иҗмаште шочын. Тыгай пашалан Йошкар-Ола гыч кумдан палыме стрит-арт-сүретче Илья Белов кумылан ден. Умаште 9 Май вашеш проектым илышыш шындаларынем ыле, но шонымем ыш шукуталт. «Молодёжь Советского района» толкыным вуйлатыше Татьяна Чепайкина Мария Эл Республикын Главажын грантше конкурсышко ушнаш темлен. Ме 25 тйжем теңгем сеҗен налынна, – палдарыш Илья.

Сүретым Советский посёлкысо Свердлов уремын 28-ше номеран пöртын пырдыжыштыже уҗаш лиеш.

Тыгай кугу сүретым шкетын сүретлаш куштылго огыл. Ильялан пырля тунемме йолташыже Дима Семёнов, МарГУ-н да ПГТУ-н студентше-влак Дима Медведев ден Вика Виногорова полшенит. Нунын кокла гыч нигöжат сүретче огыл гынат, мотор радына шочын.

Х.АЛЕКСАНДРОВА.

Евгений АФАНАСЬЕВЫН сүретше.
Туныктышо – Н.В.РОЖЕНЦОВА.
Марий Турек посёлкысо
Йоча сымектыш школ.

Историйым шергалына

1380 ий 21 сентябрьыште князь Дмитрий Донскойын вуйлатыме руш полк Куликово кредалмаште татар-монгол-влакым кырен шалатен. Тиде сенгымаш калыкым перҗидемден, икояным ыштен да тушманын индырен илымыж деч пйтынек утарен. 21 сентябрь Россияшты Воинский чап кече семын палемдалтеш.

1799 ий 24 сентябрьыште А.В.Суворовын вуйлатыме руш войска Швейцарийыште Сен-Готард перевалым геройлын вончен. Александр Суворовын Альпакырык гоч вончымашыже гай историйыште нигунам лийын огыл.

Куанен лудам

«Ямде лий» газетыште Кугу Ачамланде сар нерген савыктыме произведений-влакым куанен лудам. Нуным шергалын, кажне ең мом-гынат ум пален налеш. Ончыктымо событий, сүрет нерген шонымашыже шочеш. Сылнымутан произведений-влак уэш да уэш рашемдат: сенгымаш совет калыклан моткоч йöсын толын.

Яна ДМИТРИЕВА.

Морко, Коркатово.

Александр

Матросов гай подвигым (тушман амбразурым капше дене петырен) марий кундемын эше кум эргыже ыштен. Тиде Совет Ушем Герой-влак В.И.Соловьёв, К.П.Кутрухин, З.Ф.Прохоров.

Факт

Сенгымашлан – 75 ий

4

«Ямде лий» 2020 ий 19 сентябрь

Лүм: Александр Павлович Чекалин.
Шочын: 1925 ий 24 март, Тула кундем (Калужский губерний, Лихвинский уезд), Песковатский села.

Подвиг: латкуд ияш Саша Чекалин ачаж дене пырля «Передовой» партизан отрядыш ушнен. Разведчик, радист лийын, диверсийыш коштын. Саша гоч моло партизан отряд-влак дене кылым кученыт. 1941 ийыште пленыш логалын, 6 ноябрьыште казнитленыт.

Чап: Волгоград, Уфа, Минск, Иркутск, Донецк, Тула ола ласе урем-влак геройын лүмжым нумалыт. Ленин орден дене палемдалтын. 1942 ий 4 февральыште Совет Ушем Герой лүмым пуымо.

#пионер ГЕРОЙ

2020 ий – Шарнымаш да чап идалык.

Шочмо элым арален

Кугезе кочам Иван Яковлевич Иванов 1922 ий 24 майыште Марий Турек район Киселёво ялеш шочын. 1939 ийыште Арск олесе педагогике училищым тунем пытарен. Карлыган шымыяш школышто физике ден математикым тунуктен. Кочам каласкала ыле: «Сарым Ростов кундемысе Сальск олаште вашлийынам. Пасусо аэродромышто службым эртенем. Лётчик-влак ныл моторан неле ТБ-3 бомбардировщик дене чонештылыныт. Лишыл, шерге йолташна-влакым кастене ужатенна, а эрдене пörтылын огытыл: увер деч посна йомынныт але боевой заданийым шуктымышт годым геройла коленыт. Мый кугу подвигым ыштен омыл гынат, кажне кечын, сенымашлан ўшанен, шочмо кундемем араленем».

Лена АНДРЕЕВА.
 Марий Турек, Карлыган.

Кумшо урок

Очерк –

журналистикын сылнымут да публицистике жанрже. **Очеркын ойыртемеже:** илышыште лийше чын фактым, событийым але геройым сылнымут да публицистике йөн гоч почын ончыктымаш.

Руш писатель А.М.Горький ойлен: «Очерк шымлыме паша ден ойлыман коклаште шога. Очерк тиде илышыште чын лийше факт, герой нерген тыглай гына каласкалыман огыл, а нунын нерген шымлен да сылнештарен возымо ойлыман. Очеркын рўдыжө – ик айдеме але тўшка коллектив».

«Самырык журнал-лист» возаш туныктышо кўчык курсыш 1-ше урокыштыжо пуымо мўнгысў пашан лектышыж дене палдарена.

Йодыш: кажне айдеме нерген очеркым возаш лиеш мо?

Вашмут: лиеш. Тиде портретный очерк маналтеш. Тыгодым айдемын мо дене ойыртемайтмыжым почын пуыман. Биографийжым гына радамлыман огыл.

Очерк тўрлў лиеш: очерк-зарисовко; портретный; корнысо очерк (путевой); проблемный.

Портретный очеркыште мом ончыктыман:

- геройын капкылже, тўжвал тўсшў нерген палемден кодыман; тўжвал тўс гоч геройын кўргў чонжым почын ончыкташ тыршыман;
- профессийже, хоббиже нерген каласкалыман;
- биографийже гыч посна фактым ончыктыман;
- койыш-шоктышыжым радамлыман;
- геройын илышыже нерген шарнымашыжым возаш лиеш; вияш ойым кучылташ келшен толеш;
- геройын тўн ойыртемеже дене палдарыше эпизодым ончыктыман;
- герой нерген йолташыже-влакын шонымашыштым возыман.

М.А.Кастрен ушемын (Финляндий) полшымыж дене эрта-ралтеш.

Мўнгысў паша

«Коронавирус тунеммаште нелылыкым луктеш» теме почеш проблемный очеркым возен ончыза.

Увер деч посна йомын

Мыйын кугезе кочамын лўмжў – Иван Васильевич Бушков. Тудо Марий Турек районусо Марий Возармаш ялыште 1907 ийыште шочын. 19 ияш улмыж годым ковам Вера Николаевна Ешпулатова дене ушненыт. Куд икшывышт лийын, когыныштын йочашт годымак ўмырышт лугыч лийын. Кугезе кочам 1941 ийыште фронтыш каен. Рядовой салтак лийын. Август тылзыште шочмо кундемшыкыже серышым колтен: «Мемнан дивизийна – Петрозаводск воктене. Кугу кредалмашлан ямдылалтына». 1941 ий октябрь тылзыште увер деч посна йоммыж нерген серыш толын.

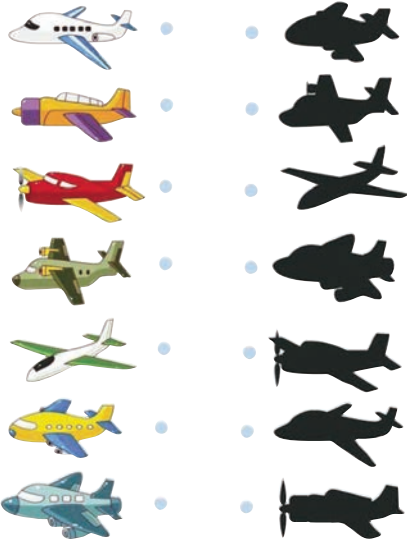
Карина ПЕТУХОВА.
 Кужэгер школ.

Сенымашлан – 75 ий

2020 ий – Шарнымаш да чап идалык.

Самолёт-влакым үмылкашм гене келыштарыза.

Белорусский вокзалыште вич гана йонгалтын. Тунам эшелон-влак салтак-шамычым фронтыш налгаеныт. Сар годым 1941 ий 15 октябрь гыч туйгалын кажне эрдене кремлевский курант кырыме деч вара «Священная война» йонген.

В.СМИРНОВ ямдылен.

Мастар кид

«Катюша» машинам ышташ 5 шырпате, түрлө тусан кагаз, клей, скотч, вашкүзө, пластик ате петыртыш, пластилин, изи пуч-влак кўлыт.

Танкистын вуйчиёмжым муза.

Тиде ужашым могай сълнымутан произведений гыч налме, палыза.

«Ачам мўнгышкў пўртылын, герой, оныштыжо «За отвагу» медаль шийын-шўртнын йылгыжеш. Тиде медаль тунам мыланем Геройын Шўртнў Звездаж гай койын. Манаш веле вет, пўтын ялыштыжат фронт гыч лач мыйынак веле ачам ужаш толын, да эше медаль дене!.. Арамлан огыл уна-влакат, пошкудо-влакат тудым кажныже тўслен, а южышт кидышт денак кучен онченйт...»

Палаш онгай

«Священная война» муро шукылан палыме. Тудо Кугу Ачамланде сарын кумшо кечынже шочын. Композитор Александр Александров «Красная звезда» газетыште поэт Василий Лебедев-Кумачын почеламутышым лудын. Тунамак семым келыштарен. Ик кече репетицийлан каен. А 26 июнышто тиде муро

Филворд

Герой-ола-влакым муза.

А	Р	И	М	О	С	К	В	А	З
С	О	Ш	Д	И	Е	В	С	О	Н
Е	Н	К	Е	Р	Ч	Ь	Ш	В	О
В	О	М	Т	О	А	В	Е	В	В
А	Т	М	У	С	И	Т	Л	О	О
С	К	У	С	М	Т	К	И	Л	Р
Т	Ф	Р	Т	О	Л	И	Д	Г	О
О	Н	М	Ь	Л	Ф	Е	Ж	О	С
П	М	А	В	Е	З	В	Н	Г	С
О	П	Н	Д	Н	Й	Ь	Т	Р	И
Л	Е	С	О	С	Б	В	У	А	Й
Ь	Т	К	Р	К	Л	Ш	Л	Д	С
Ж	Ь	Л	Т	О	Т	Р	А	Р	К

Задаче

Кугу Ачамланде сар годым ик кундем гыч армийыш 69283 ен каен. Нунын коклаште – 37323 руш, 21321 казах да молат. Вес калык гыч лекше рвезе-влак армийыште мынярын лийыныт?

Сенгымашлан – 75 ий

«Ямде лий» 2020 ий 19 сентябрь

Печать да массовый коммуникаций шотышто федерал агентствын окса польшыж ден кумшо.

В.ГОРОХОВАН фотожо.

Поян шыже

Шыже – пакчасаскам

погымо жап. Кенез пагытыште пакчаште тыршымын лектышыже коеш. Шукерте огыл паренгым поген нална. Лектыш куандарыше. Эртыше каныш кечыште кешырым лукна. Илья шольымлан (снимкыште) пеш келшен. Южо кешырже тудын кидвургыжо гай лийын.

Ваня ГОРОХОВ.
Советский,
Кельмаксола.

Паренге пакчаште

Фотом еш архив гыч налме

Кодшо арнян кочам ден ковам деке унала мийышна. Лач паренгым лукмо тургым тўналын ыле. Ача-авана паренгым луктыч, ковам урлыкаш, а ме, йоча-влак, шолдыра ден тыгыде паренгым погышна. Кугу паша ышталте, лектышат пеш куандарыш. Теле гоч кочкаш чылалан сита.

Аня ВИНОГорова.
Звенигово, 2-шо номеран
Красногорский школ.

19 сентябрь – Пиратын тўнямбал кечыже.

Российыште 2009 ийыште икымше гана палемдалтын.

Сўретым чиялте.

Тиде юзо шагат. Тудо пакчасаска шумо жапым ончыкта. Шыже лишеммым, игече вашталттым шижтара. Нигушкат нигунам вараш ида код.

Н.ГОДУНОВА.
Яна БАРЦЕВА
аваже полшымо дене ыштен.

Йошкар-Ола,
80-ше номеран йочасад.

Кенез канышем

Кенез каникулем моткоч пайдалын эртен. Июньышто ковам да шўжарем дене пырля Волгоград олашке миен коштынна. Зоопаркыште, аквапаркыште лийынна. Июльышто мый декем йолташем-влак унала толыныт. Нунын дене пырля энгер серыште каненна.

Кира РЕВЕЛЕВА.

Кужэнер школ.

«Ямде лий» 2020 ий 19 сентябрь

Индекс: П4696.
Тираж 1150 экз. Заказ
Формат – А-4-8.
Тўн редактор Л.В.СЕМЕНОВА.
https://vk.com/yamde_lii
<https://ok.ru/yamdelii>
E-mail: yamde_lii@mari-el.ru
(документ кагазлан),
yamde_lii@mail.ru
(автор-влаклан)
Сайтын адресше:
yamdelii.pf

УЧРЕДИТЕЛЬ-ВЛАК: Марий Эл Республикысе культур, печать да калык-влакын пашашт шотышто министерстве, «Ямде лий» газет» кугыжаныш унитарный казна предприятий.

Газетым редакцийыште погымо да версталыме, «Марий Эл Республикысе Правительствын типографийже» ООО-што ямде оригинал-макет гыч савыктыме. Типографийын адресше: 424000, Йошкар-Ола, Комсомольский урем, 112.

Газетым Массовый коммуникаций сферыште да культур наследиим аралымаште законодательствым шуктен шогымым эскерыше Федеральный службын Приволжский федеральный округысо управленийыштыже регистрироватлыме.
Номер – ПИ №ФС 18-1999,
2005 ий 10 февральыште пуымо.

0+

Печатьыш пуымо жап – 14-00,
фактически – 13-00

Авторын да редакцийын шонымышт тўрлў лийын кертыт. Серыш-влак мўнгеш огыт колталт.
Ак – кутырен келшыме почеш.

Редакцийын да издательын адресше:
424006, Йошкар-Ола, СССР Вооружённый Вийын 70-ше идалькше урем, 20-шо пўрт.
Тел. 8(8362) 45-22-82(факс)

